

ні читального залу, на абонементі, в бібліографічному відділі, в Інтернет-центрі розміщено краєзнавчі бібліотечні відсилання, наприклад такі: «Вас не залишає байдужим доля рідного міста? Відвідайте сайт управління екології та природних ресурсів у Чернівецькій області (<http://www.ecology.cv.ua>)»; «Про життя рідного краю Ви можете дізнатися, відвідавши офіційний сайт Чернівців (<http://www.city.cv.ua>)».

Давній герб Чернівців містив гасло латиною „Viribus unitus“, що означає „Спільними зусиллями“. Саме у такому співробітництві, готуючись до 600-річного ювілею міста, фахівці ЦМБ, шкільної бібліотеки ЗОШ № 24 ім. О. Кобилянської, краєзнавчого музею, літературно-меморіального музею О. Кобилянської докладають багато зусиль для розкриття сторінок історії краю і рідного міста.

ПУБЛІЧНІ БІБЛІОТЕКИ ЯК ОСЕРЕДКИ СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ І ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУР НАЦІОНАЛЬНИХ ТА ЕТНІЧНИХ ГРУП ЗАКАРПАТТЯ

БІБЛІОТЕКИ В СОЦІАЛЬНОМУ КОНТЕКСТІ

ІСТОРИЧНО склалося так, що Україна є своєрідним перехрестям кількох цивілізацій, які об'єднують у собі різні етнічні та регіональні субкультури. На думку деяких істориків та політологів, така особливість може призводити до етнічних конфліктів, проте приклад найзахіднішого регіону України – Закарпаття – переконливо заперечує цю тезу.

Працьовиті, толерантні, скромні, сповнені життєвої мудрості люди нашого краю надзвичайно схожі й водночас зовсім різні. Вони різняться культурою, мовою, релігією, звичаями. Та це не заважає їм співіснувати і не тільки зберігати віками свої традиції, але й взаємозбагачуватися, взаємодоповнюватися, а відтак продукувати нове.

Закарпаття – багатонаціональний край. Тут проживають представники понад 100 національностей, у т. ч. 78,4% українців, 12,5% угорців, 4,0% росіян, 3,0% румунів, 1,1% ромів, 0,6% словаків, 0,3% німців; 0,8% складають представники інших народів.

Важливим чинником у збереженні неконфліктних міжнаціональних взаємин стало закріплення прав усіх етнічних груп у законодавчих актах незалежної України, починаючи з Декларації про державний суверенітет, а пізніше – Закону про національні меншини в Україні.

Демократичні перетворення за роки незалежності України сприяли пробудженню самосвідомості національних меншин, зумовили їхній рух до самоорганізації, етнічного і культурного відродження, вивчення рідної мови, створення національно-культурних товариств та об'єднань.

Для задоволення потреб національних меншин в області сформовано унікальну мережу освітніх, культурно-мистецьких закладів, громадських організацій. Серед яких 126 загальноосвітніх шкіл, гімназій, ліцеїв, 85 дошкільних закладів, 8 недержавних шкіл. В Ужгородському національному університеті відкрито кафедри угорської, румунської, словацької, інших мов та літератур. В училищі культури – групу, де навчання здійснюється угорською мовою, готуються спеціалісти для клубних закладів та обласного угорського театру.

Мовами національних меншин виходить 30 періодичних видань; ведуться передачі угорською, словацькою, німецькою, румунською, російською мовами, яким відпущено 45% ефірного часу, виділеного для обласного телерадіомовлення. Діє 51 національно-культурне товариство; 407 колективів художньої самодіяльності працюють в 94 будинках культури та клубних закладах і т. п. Цей перелік можна і далі продовжувати.

Поліетнічність населення, кордони з чотирма державами – Румунією, Угорщиною, Словаччиною та Польщею – накладають відбиток на соціальне та культурне життя закарпатців.

Оскільки публічні бібліотеки області вповнено заявили про себе як про загальнодоступні центри регіональної інформації, просвітницької діяльності, покликані служити духовному самовдосконаленню, розвитку здібностей усіх верств населення, то все вагомішою стає роль книгозбірень у збереженні культур національних та етнічних груп, що населяють Закарпаття.

Національні групи в місцях їхнього компактного проживання обслуговують 105 бібліотек у 7 районах області, з них: 87 книгозбірень – угорців, 5 – словаків, 5 – німців, 8 – румунів.

Методичне забезпечення діяльності бібліотек здійснюють відділи літератури іноземними мовами та науково-методичної роботи Закарпатської ОУНБ (ЗОУНБ). Вони зосереджують увагу на питаннях, котрі сприяють збільшенню популярності бібліотек серед населення, зростанню їхньої ролі в соціальному та економічному розвитку нашого регіону. З цієї метою здійснюються візди на місця, проводяться семінари-тренінги, професійне спілкування під час днів методиста, засідань «круглих столів» тощо.

За участю представників облдержадміністрації, громадських організацій, науковців пройшли заходи з таких проблем: “Бібліотечно-інформаційний сервіс на допомогу національним меншинам регіону”, “Бібліотека – центр діалогу культур національних груп області”, “Популяризація української культури серед національних меншин області”.

На одному з останніх засідань обговорювався проект “Концепція державної мовної політики України”.

Географічне розташування краю сприяє зацікавленості населення у вивченні життя європейської спільноти. Наявність в області національних меншин, що проживають компактно, їхні тісні зв'язки (в т. ч. родинні), досить розвинута структура транскордонного співробітництва зумовлюють урізноманітнення тематики та зростання кількості інформаційних потреб, а партнерські зв'язки з книгозбірнями Угорщини, Словаччини, Німеччини, Польщі, Румунії збільшують можливості наших бібліотек.

Беручи до уваги, що європейська інтеграція задекларована на найвищому державному рівні, і це закріплено у відповідній “Державній програмі інформування громадськості з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України на 2004–2007 рр.”, наша бібліотека підтримала проект громадської організації “Панонія” в конкурсі проектів Міжнародного фонду “Відродження” і отримала спільний грант на створення центру європейської інформації на базі ОУНБ.

Нашими партнерами стали: Головне управління з питань європейської інтеграції, зовнішньоекономічних зв'язків та туризму облдержадміністрації, Закарпатське обласне агентство із залучення інвестицій та господарської діяльності, ГО “Закарпатський інститут політичних досліджень”, Центр культури національних меншин, генеральні консульства Словаччини та Угорщини, Закарпатська торгово-промислова палата, національно-культурні товариства, Асоціація молодих журналістів-культурологів (КУБ).

Центр європейської інформації розпочав роботу на базі Регіонального інформаційного центру бібліотеки. Його працівни-

Л. Григани

ки займаються збиранням, обробленням, зберіганням інформації з широкого спектра проблем євроінтеграції, а також організацією доступу населення до інформації.

Вже створено електронний каталог, що налічує понад 400 позицій (електронна база даних "EURO"), його розміщено на сайті бібліотеки, на спеціальній сторінці "Центр європейської інформації". Відвідувачі центру мають безкоштовний доступ до ресурсів Інтернету.

Для центру придбано ксерокс, ноутбук та мультимедійний проектор. Вони використовуються під час конференцій, лекцій, консультацій провідних експертів з євроінтеграційних та євроатлантичних питань. "Круглі столи", семінари, що організуються ГО "Панонія", проводяться як на базі центру, так і за його межами, зокрема, відкрито інформаційні зони на базі кращих бібліотек у районах, де компактно проживають національні групи.

Для користувачів та працівників центральних районних бібліотек готуються бібліографічні огляди – дайджести "Україна і Європа: проблеми євроінтеграції", "Єдина родина: Національно-культурні товариства Закарпаття" і т. ін.

Історія розвитку Виноградівського, Берегівського, Ужгородського, Мукачівського, Рахівського, Свалявського, Тячівського районів насичена подіями, що стосуються різних етносів. З ними пов'язані імена багатьох діячів культури та мистецтва краю.

Широке використання історичних матеріалів, активна співпраця з громадськими організаціями та культурно-освітніми товариствами сприяють урізноманітненню та поглибленню змісту роботи публічних бібліотек регіону з відповідною категорією користувачів.

Численні просвітницькі акції, серед яких відзначення помітних літературних ювілеїв, культурних та історичних подій, поєднуються з постійною інформаційною роботою, діяльністю гуртків української мови на допомогу користувачам, котрі володіють тільки рідною мовою. Адже надзвичайно важливо, щоб, реалізуючи свої національно-культурні зацікавлення, вони почували себе рівноправною складовою народу України.

Оскільки угорці – найчисельніша й найбільш соціально та культурно структурована національна група серед меншин області, то саме бібліотеки, що обслуговують угорське населення, накопичили різноаспектний досвід у цій справі. Важливим завданням вони вважають вивчення історії, етнології, літератури, мовних характеристик угорців Закарпаття.

Сектор літератури угорською мовою ЗОУНБ проводить літературні та історичні конкурси серед дорослих і молоді, організовує масові пізнавальні заходи для учнів середнього та старшого віку, особливу увагу приділяє популяризації місцевих угорських видань.

Понад 20 років працює знаний у багатьох країнах далекого зарубіжжя клуб шанувальників угорської культури імені відомого на Закарпатті угорського педагога Гізели Дравой. Клуб тісно співпрацює з 11 культурологічними товариствами угорців області.

Завдяки зв'язкам із Міністерством національної культурної спадщини Угорщини відділ літератури іноземними мовами нашої бібліотеки отримав безкоштовно бібліотечну програму SZIREN, а користувачі – доступ до електронної бази бібліотечних ресурсів Угорщини за 1975–2000 рр.

На запрошення Спілки угорських журналістів та ГО "Демократична спілка угорців України" ЗОУНБ взяла участь у проведенні заходів Закарпатських днів угорської культури в Україні, що проходили цього року з 7 по 13 серпня у містах Львові, Києві, Сімферополі. В рамках цієї акції бібліотекою організовано книжкову виставку, презентації книги угорського поета-закарпатця Дьордя Дупко, "Кобзаря" Т. Шевченка в перекладах Ласло Балли, видань угорсько-українського видавництва "Інтермікс".

12 років тому було створено Асоціацію угорських бібліотекарів Закарпаття (її очолює завідувачка відділу літератури іноземними мовами ЗОУНБ Ілона Горват). Основними завданнями цього об'єднання є:

– збереження та популяризація угорської культури, мови, літератури;

– налагодження зв'язків та співпраці з бібліотеками України, Угорщини, інших країн, культурними закладами та організаціями, що працюють з угорським населенням;

– вирішення проблеми поповнення фондів угорськомовною літературою та періодикою;

– захист професійних і громадських інтересів закарпатських угорських бібліотекарів;

– сприяння підвищенню професійної компетентності кадрів бібліотек, що обслуговують угорськомовне населення.

Прикордонне розташування області сприяє участі членів Асоціації в численних міжнародних конференціях та інших акціях, що відчутно допомагає вивченню європейського досвіду, новацій у бібліотечній справі, набутків у питаннях бібліотечного обслуговування національних меншин. Так, протягом 2 років члени Асоціації взяли участь:

– у міжнародній конференції "Бібліотечне обслуговування національних меншин у Карпатському Євро регіоні" (м. Ніредьгаза, Угорщина). Тут було підписано угоду про дальшу фахову співпрацю між Асоціацією угорських бібліотекарів Закарпаття та Спілкою бібліотекарів Угорщини;

– у фаховій екскурсії до Сербії, де ознайомились з культурним життям багатонаціональної Сербської Воєводини;

– у з'їзді угорських бібліотекарів, присвяченому 200-річчю Національної бібліотеки Угорщини ім. Ф. Сечені.

Щорічно працівники бібліотек області, які обслуговують національні меншини, беруть участь у конференції бібліотекарів у м. Чонград, де за останні роки обговорювалися теми: "Бібліотеки в інформаційному суспільстві", "Нові можливості бібліотечної співпраці", "Майбутнє публічних бібліотек – співпраця з різними верствами суспільства", "Роль публічної бібліотеки у збереженні національної культури".

Стосовно ж бібліотечного обслуговування румунського населення – другої за кількістю національної меншини Закарпаття, котра компактно проживає в Тячівському та Рахівському районах, то бібліотеки ще тільки налагоджують прямі зв'язки з великими книгозбірнями та культурними центрами Румунії. На таку ситуацію, в першу чергу, вплинуло те, що за часів Радянського Союзу у школи і бібліотеки сіл, де проживають румуни, крім російської та української, література надходила переважно молдавською мовою, кириличним друком, а Румунія підтримувала контакти з румунським населенням Закарпаття хіба лиш на рівні офіційних делегацій.

За роки незалежності України у населених пунктах, де компактно проживають румуни, створено 4 соціально-культурні товариства. Саме з ними співпрацюють 8 бібліотек, що обслуговують румунське населення області, проводячи просвітницьку роботу.

Різниця у володінні рідною мовою серед різних категорій румунського населення постійно позначається на використанні форм і методів бібліотечної роботи з читачами румунських сіл, адже більша частина людей, які навчались у школі за молдавськими підручниками, письмовою румунською мовою не володіють.

Бібліотеки в основному ведуть пошукову роботу, збирають матеріали з історії міст і сіл Закарпаття, з відтворення старовинних обрядів; створюють гуртки з відродження національної вишивки, готують матеріали та сценарії народних свят тощо.

Працівники бібліотек та актив згаданих соціально-культурних товариств проводять просвітницькі заходи у вигляді фестивалів народної творчості, конкурсів, ювілеїв відомих діячів культури Румунії та Закарпаття.

Все більше учасників збирає літературне свято у селі Плауц, на Рахівщині, куди останнім часом приїжджають гості з найближчих міст і сіл Румунії. Воно, за традицією, приурочується до дня народження відомого румунського поета Йона Крянге, життя і творчість якого пов'язані з цією місцевістю.

У селі Біла Церква цього ж району, де румунське населення складає абсолютну більшість (99,8%), бібліотека-філія відзначає літературними святами ювілейні дати видатного румунського поета Міхая Емінеску, щоразу урізноманітнюючи їхню програму.

Вже понад 15 років у селищі Солотвино Тячівського району щовесни проходить свято румунської культури «Мерцішор».

Звичайно, коли підрастуть школярі, які нині вивчають румунську мову у школі, випустить молодих спеціалістів недавно

створена в Ужгородському національному університеті кафедра румунської літератури, покращиться зв'язок з бібліотеками та видавництвами Румунії, можна буде говорити і про нові надходження літератури, і про вивчення читацьких запитів, і про їхнє якнайповніше задоволення. А поки що доводиться констатувати: протягом двох минулих років бібліотеки області придбали лише 21 книгу румунською мовою, з них – 16 надійшли до відділу літератури іноземними мовами ЗОУНБ.

Словаки проживають у кількох селах Ужгородського, Перечинського, Великоберезнянського та Свалявського районів, а також у містах Ужгороді та Мукачевому, і в жодному населеному пункті, на відміну від угорців та румунів, більшості не складають.

Роки незалежності України та Словаччини, усталення добросусідства між країнами позитивно позначилися на розвитку етнічної культури цієї національної групи, її національно-культурної свідомості.

Діяльність таких громадських утворень, як обласна культурно-освітня організація “Матица Словенска на Закарпатті”, Товариство словаків Закарпаття ім. Л. Штура, обласне Товариство словацької інтелігенції, сприяла появі місцевої словацької періодици, словацьких класів та факультетів у школах кількох населених пунктів, виникненню і розвитку самодіяльних мистецьких та фольклорних колективів.

Не залишаються осторонь цього процесу і бібліотеки області. Та хоча в цілому забезпечення літературою словацькою мовою все ще відстає від потреб читачів, на місцях маємо непоодинокі позитивні приклади активного використання наявних фондів та можливостей. Так, бібліотека-філія с. Тур'ї Ремети Перечинської ЦБС разом з учнями словацького факультету, що працює у школі лише протягом року, провела комплекс заходів, котрі запам'ятались і словакам, і українцям, – вечір колискової пісні “Словенске ууспеванкі”, літературну годину “Словенске мамічки”, конкурс колядок “Чаро в'яноц”, конкурс пісні “Словенске пееснічки”.

Одне з давніх поселень словаків на Закарпатті – село Сторожниця на Ужгородщині, розташоване неподалік українсько-словацького кордону. Тут діє Центр словацької культури, при якому вже більше десяти років працюють кілька популярних фольклорних колективів. Бібліотека-філія ЦБС активно співпрацює з Центром, зокрема у підготовці і проведенні фестивалів словацької культури “Словацька веселиця”, днів українсько-словацького добросусідства тощо.

Інтереси користувачів-словаків, як і інших користувачів, працівники бібліотек вивчають шляхом анкетування, індивідуальних бесід та Днів суцільного обліку запитів. І ця робота має позитивні наслідки. Так, за сприяння Центру європейської інформації в ЗОУНБ було проведено презентації книг відомих українських письменників Словаччини Юрія Бачі, Василя Дацея, зустріч з академіком Миколаєм Мушинкою, які допомогли бібліотеці докомплектувати фонди словацькою літературою.

Можна згадати і про взаємозацікавлені робочі контакти з Державною бібліотекою м. Пряшів, котра є базовою щодо комплектування українською. Між нею і ЗОУНБ минулого року підписано угоду, яка передбачає і робочі виїзди, і книгообмін.

Геополітична ситуація кінця 90-х років минулого століття вплинула на кількість деяких етнічних груп, що раніше традиційно проживали на Закарпатті. Так, практично повністю виїхали на свою історичну батьківщину етнічні німці, які мешкали в деяких селах Тячівщини та Мукачівщини з середини XVIII століття. Але в області ще працюють товариство німців “Відродження” та обласна організація “Німці Закарпаття”.

У селі Павшино Мукачівського району, де етнічні німці складають майже чверть населення, діє німецький культурний центр, завдання якого – збереження і розвиток культури, традицій і мови павшинських німців. Активісти центру проводять традиційні свята, тематичні вечори та різноманітні конкурси.

До речі, німецька мова, яка тут збереглася, має дуже цікаві особливості, архаїчну лексику та синтаксичні звороти, які в сучасній німецькій мові не вживаються. До с. Павшино приїздять німецькі філологи, вчені з науковими розвідками.

Ще одна група населення області – роми (цигани), більша частина яких здавна проживає осіло, в основному на окраїнах Ужгорода, Мукачєвого та в окремих селах Ужгородського, Берегівського, Виноградівського районів.

Треба визнати, що через за давненість багатьох соціальних проблем, історичну відстороненість ромів від багатьох суспільних процесів у минулому, ЗОУНБ, як і інші соціально-культурні інституції, поки що тільки шукає шляхів включення цього своєрідного етносу в громадське та культурне життя області.

З 1998 року в Ужгороді діє ромська національна школа, в якій діти вивчають не тільки рідну і українську мови, але й займаються музикою, знайомляться з традиційними ромськими ремеслами, основами правових знань. Далеко за межами України відомі фольклорний ансамбль “Сонячна Радванка”, ромський театр, що діє в обласному центрі.

П'ять років тому в Ужгороді почала видаватися газета “Романі Яг” – всеукраїнський двотижневик українською та ромською мовами, що допомагає ромам знайомитись зі своєю культурою, життям інших ромських об'єднань України та світу, освоювати ази законодавства.

Поступово зростає прошарок ромської інтелігенції. Так, до прикладу, наші колеги з Ужгородської центральної міської бібліотеки для дітей мають привід для законної гордості – декілька їхніх недавніх читачів з числа ромів (саме ця бібліотека працює з циганською школою) у цьому році успішно закінчили Ужгородське училище культури і стали студентами Київського національного університету культури і мистецтв, який, до речі, вже має випускників-ромів, котрі отримали дипломи спеціалістів.

Цей та інші подібні приклади вселяють надію, що в бібліотеках наступного десятиліття користувачі з числа ромського населення стануть звичним явищем, а не винятком, як це, на жаль, є нині.

Представники інших етносів в основному проживають в області дисперсно. Їхні інтереси та культурні потреби задовольняють культурно-просвітні товариства: 2 – російської культури, 2 – єврейської, по одному – польської, вірменської, білоруської, грецької. Діяльність цих об'єднань координує обласний Центр національних меншин, що діє в Ужгороді. Велику частину акцій загальнокультурного значення центр проводить у бібліотеках. Так, із широким залученням активу “Русского дома” було організовано літературно-музичні вечори, присвячені творчості О. Блока, С. Єсеніна, А. Ахматової, Б. Пастернака, К. Шульженко, вечори російського романсу тощо. Щорічно в обласному центрі відбуваються Пушкінські читання за участю представників влади, науковців, інтелігенції, широкого читацького загалу.

Серед акцій, які об'єднували зусилля багатьох товариств національних культур і проходили в бібліотеках різних населених пунктів, – Свято слов'янської писемності, фестивалі єврейської книги, русинської культури, День добросусідства з Польщею тощо. Традиційним стає Фестиваль культур національних меншин Закарпаття “Мелодії солених озер”, обов'язковими учасниками якого є бібліотеки.

Для книгозбірень, що обслуговують національні меншини, проблемним залишається поповнення фондів книгами та періодикою їхніми рідними мовами. Тому великого значення набуває надання доступу до Інтернету у бібліотеках. Наприклад, у м. Виноградів при центральній районній бібліотеці та в кількох бібліотеках-філіях у селах, де переважає угорське населення, доступ до Мережі надається за підтримки Товариства угорської культури. Це, звичайно, значно покращує інформаційне обслуговування користувачів, але проблему в цілому не знімає. Тут вкрай необхідна підтримка держави.

Бібліотекарі схвально зустріли вихід у світ двомовних видань – угорсько-українського та словацько-українського словників, що почали надходити за Програмою випуску друкованої продукції “Українська книга”. А такі видання, як, наприклад, “Кобзар” Т. Шевченка – в перекладі відомого угорського письменника Закарпаття Л. Балли і мовою оригіналу, сприяють кращому засвоєнню представниками національних меншин державної мови України.

Будуючи роботу зі сприяння розвитку і збереженню культур національних груп, що компактно проживають в області, публічні бібліотеки прагнуть робити її різноплановою, підвищувати свою привабливість для всіх верств населення, згідно з положеннями Конституції України щодо вільного і всебічного розвитку кожної особистості, допомагати суспільству в його інформаційному та духовному поступі.